

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

Comisia monumentelor publice și activitatea ei

IOAN OPRÎȘ

În cadrul Ministerului Cultelor și Artelor, monumentelor de for public¹, ridicate de artiști contemporani, li s-a acordat o îndreptățită atenție. Se considera, pe bună dreptate, că opera de educație trebuie susținută viu și permanent, prin cele mai diverse mijloace, și că una din pîrghiile ei însemnate o constituie arta monumentală. În favoarea unor asemenea teze au militat N. Iorga, Al. Lapedatu, Coriolan Petranu ș.a. Astfel, la inaugurarea monumentului luptătorului memorandist Mihai Veliciu, la Chișinău Criș, Al. Lapedatu afirma: „Evident, efigiile în bronz neperitor ale înaintașilor ce au binemeritat de la neam sau de la patrie au un sens moral și un rost educativ. Sint, mai întii, simbol al admirației și recunoștinței noastre pentru caracterul moral și național, al vieții celor pe care îi reprezintă. Sint, apoi, monumente grăitoare pentru urmași, să fie asemenea aceloră pe care aceste efigii caută să-i personifice încă printre noi”².

Asemenea idei s-au transformat într-o reală strategie culturală după Unirea din 1918, pentru crearea și amplasarea de monumente publice³ pe tot teritoriul țării, monumente care și-au împletit mesajul cu monumentele istorice, conlucrînd — prin vizualizare la eternizarea memoriei faptelor de glorie, la educarea mai multor generații de oameni. Această strategie, ca o tradiție mai veche a poporului român, a favorizat comanda și execuția a numeroase lucrări de artă monumentală, care au acoperit apoi, ca un semn al unității de neam, toate zonele țării.

Sigur că proliferarea manifestărilor artei de for public, solicitarea acesteia de către oficialitate și comunități, au pus în fața organismelor culturale de resort problema organizării și conducerii acestor activități, determinînd reglementări juridice și administrative. Din aceste considerente s-a organizat Comisia Monumentelor Publice (uncori numită Comisia Superioară pentru Monumentele Publice), înființată prin Decizia Ministerului Cultelor și Artelor nr. 45412/14 noiembrie 1922. Pentru prima ei perioadă de activitate, pînă în anul 1930, pusă sub conducerea președintelui Z. Picișanu, apoi, spre sfîrșitul perioadei, a lui I. Minulescu, cunoaștem rezolvarea unui anumit număr de probleme (58) în cele 16 întruniri, ca și legătura ei strînsă cu serviciul de arhitectură al Comisiei Monumentelor Istorice, legătură ce va fi păstrată pe toată durata funcționării sale⁴. Componența Comisiei va fi reinnoită în cîteva rînduri — 1929, 1938, 1941, 1943, 1944 —

¹ O primă sesizare și totodată un prim articol asupra subiectului aparține istoricului Virgiliu Teodorescu, *Informații referitoare la activitatea desfășurată de către Comisia Superioară a Monumentelor Publice*, în „Revista Arhivelor”, an XII, nr. 1, 1969, p. 129—134. Precizînd că, în ce ne privește am preluat și prelucrat direct informațiile din sursele arhivistice indicate și de V. Teodorescu, îi mulțumim acestuia pentru unele îndreptări și precizări ce ne-au folosit la definitivarea acestui studiu.

² Biblioteca Acad. R. S. România (în continuare B.A.R.S.R.), Fond Al. Lapedatu, IV, Cuvîntare, în „Universul” nr. 292, 25 oct. 1934.

³ Monumentele publice erau definite ca „toate lucrările de artă plastică ce se execută de către autoritățile statului, ținuturilor sau comunelor și instituțiilor depinzînd de stat, precum și cele ce se execută de către particulari sau comitete, dacă au un caracter public sau unul de interes național; în rîndul lor intrau „statuile, crucile, troițele, pietrele comemorative, monumentele de eroi, fîntinile, colonadele, plăcile comemorative etc”. În „Monitorul Oficial”, partea I-a, 16 dec. 1938. Regulamentul pentru monumentele publice, art. 2.

⁴ Arh. St. București, fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Artelor (în continuare se va cita M.C.A., Direcția Artelor), dosar 61/1933. Vezi referatul lui Ion Minulescu, nr. 36891/30 septembrie 1933.

dar atribuțiile sale vor rămâne constante. Rolul ei capital era de avizare sub raport estetic și tehnic, apoi de determinare a ofertei sociale și de selecționare a celor mai valoroși artiști ca autori, de supraveghere a utilizării celor mai bune materiale — în nici un caz artificiale (beton, ciment mozaicat, tencuială cu praf de piatră ș.a.) — și de a se exercita, prin intermediul ei, o politică pe plan național în ce privea arta de for public. Ne grăbim să facem precizarea : o politică supercalificată, pentru că acest organism funcționa pe lângă Direcția Artelor ; în componența sa intrând directorul acestui compartiment, arhitectul șef al ministerului, alt arhitect cu lucrări apreciate, un pictor, doi sculptori, fiind prezidat de regulă de ministru. O îmbunătățire mai târzie, din 1938, prevedea introducerea în Comisie a unui critic de artă sau a unui profesor de estetică⁵.

În cadrul comisiei au desfășurat o vie activitate numeroși oameni de cultură și artă. Între aceștia — în ordinea în care au fost numiți membri — s-au numărat I. Jalea, C. Medrea, Fr. Storek, C. Ressu, J. Steriadi, N. Dărăscu, M. Constantinescu, C. Joja, H. Teodoru, H. Creangă, Șt. Popescu, D. Marcu, Gr. Ionescu, D. Anastase, Gr. I. Popovici, M. Onofrei iar secretar i-a fost în tot timpul Ion Pașa, subdirector la Direcția Artelor⁶.

Încheierea primului război mondial și desăvârșirea statului național unitar au creat posibilitatea refacerii economiei și au oferit un teren propice, de încurajare materială și morală, culturii și artelor. Cum era și normal, în ce privește monumentele publice, asistăm la o mare solicitare pentru cele din categoria dedicată eroilor căzuți în luptele pentru independență, libertate și unitate națională.

În 1919 se inaugurează monumentul eroilor săceleni (autor D. Mățășanu) inițiat de către Departamentul ASTREI—Săcele. Anul 1920 înregistrează ridicarea monumentului Lupoica, de către studenții clujeni, iar peste un an generalul Butunoiu va iniția și realiza un monument al Eroului necunoscut la Satu Mare. Un monument al Primei Împroprietări în Ardeal se ridică prin grija Ministerului Agriculturii și Domeniilor în 1923 la Peștișu Mare.

În anul următor se realizează monumentul lui Spiru Haret (autor Felice Rută) la Tulcea, cel închinat lui Avram Iancu (de C. Medrea) se instala la Baia de Criș iar unul de eroi (de Sp. Georgescu) la Dorohei. Memoria lui Gheorghe Lazăr — cinstită printr-un monument la Cluj — era evenimentul primăverii din 1924. Monumentul fiind considerat nu numai un act „de pietate și recunoștință, prin care societățile și popoarele civilizate obișnuiesc să eternizeze, în bronz sau marmură, pe seama generațiilor viitoare, imaginea marilor înaintași. Nu, căci actul acesta are, socotesc, un înțeles deosebit : este un act simbolic prin care învățătorimea transilvană ține să afirme că înțelege să fie, chiar de acum, de la începutul vremurilor celor nouă ale vieții noastre naționale, activă și luptătoare pentru realizarea misiunii culturale a poporului român în patria sa reintregită”⁷.

Dezvelirea monumentului închinat lui Mihai Eminescu (autor I. Dimitriu-Bîrlad) la Sinicolau Mare, plătit printr-o colecție publică, ea și cel al Eroilor, așezat la Caracal (autor I. Schmidt) se face în 1925. M. Onofrei creează, în 1926, lucrarea Dorobanțul în atac, montată la Vulcan, lui C. Medrea i se datorează bustul poetului G. Coșbuc — inaugurat la 20 iunie la Năsăud —, la Timișoara se dezvelea Lupoica, iar la Guruslău, după planurile căpitanului Iorga, în septembrie, se inaugura un monument închinat luptelor lui Mihai Viteazul.

Stringind 200 000 lei pentru a ridica monumentele lui B. P. Hasdeu și D. Onciul (opera lui M. Onofrei) la 1 noiembrie 1927, Capitala înregistra evenimentul dezvelirii lor, prin cuvintele pre-

⁵ În „Monitorul Oficial” nr. 293/16 decembrie 1938, cf. *Regulamentul pentru monumentelor publice*.

⁶ În „Monitorul Oficial” nr. 293 din 16 decembrie 1938, Deciziile Ministerului nr. 45412/14 noiembrie 1922 ; 25957/1938 ; 62439/18 noiembrie 1941 ; 48/9 ianuarie 1943 și 376/27 ianuarie 1944.

⁷ B.A.R.S.R., fond Al. Lapedatu, Cuvîntarea lui Al. Lapedatu, publ. în „Viitorul” 1924, 12 mai, p. 64.

ședintelui Comitetului de inițiativă, Al. Lapedatu: „Astfel am împreunat aci, pe coasta dealului de la Mihai Vodă, sub umbra străvechilor ziduri mănăstirești, chipurile de bronz a două din cele mai ilustre și mai reprezentative personalități ale vieții noastre culturale și istoriografiei naționale — un basarabean și un bucovinean, veniți spre norocirea noastră, în țara cea veche ca să contribuie, cu rodul minții lor superioare și a sufletului lor înalt, prin opere și lucrări epocale la îmbogățirea patrimoniului nostru cultural și național și deci la pregătirea zilelor de glorie și mărire ale înfăptuirii României întregite...“⁸

Tot în anul 1927 amintim monumentele eroilor ridicate prin strădania învățătorimii, în Munții Apuseni, la Lupșa și Ponorel, a busturilor lui A. D. Xenopol și G. Coșbuc, de la Arad, lucrări semnate de Gh. Groza.

Urmind îndemnul că „România întregită e datoare să cultive în chip cuvenit și demn, amintirea fiilor mari și aleși“⁹, un Comitet duce la bun sfârșit, în 1928, ridicarea unui ansamblu monumental în cinstea poetului V. Alecsandri, la Mîrcești.

În același an „Tinerimea Română“ îi ridică lui Mihai Viteazul un monument comemorativ (4 m) la Turda, pe locul presupus — un bot de deal ce domină Cîmpia Crișului — al pieirii eroului; sculptorul Ulbrich crea pentru Abrud un bust al lui Avram Iancu iar O. Han îl immortaliza, în localitatea Bozovici, pe frunțașul pașoptist bănățean Eflimie Murgu, iar la Caracal, tot el, pe omul de bine și folos public, care a fost C. Porocianu.

În anul 1929 C. Medrea realiza, pentru orașul Timișoara, bustul lui Tr. Lalescu¹⁰ iar în noiembrie, în prezența delegatului Academiei Române, se inaugura monumentul eroilor de la Corabia¹¹.

La 9 iunie 1930, cu ocazia serbării centenarului nașterii Dr. I. Rațiu, s-a inaugurat la Turda monumentul frunțașului memorandist, creat de C. Medrea, punîndu-se la vedere deviza celui comemorat: „Existența unui popor nu se discută ci se afirmă“¹².

În același an, la 31 august, Despărțămîntul ASTREI de la Zalău cinstea un alt frunțaș cultural, punînd la Cehu Silvaniei o placă memorială în amintirea poetului popular P. Dulfu realizată de Borlan Gligor din Benesat¹³. Eroilor li se dedica un monument la Jina (Sibiu) — datorită comitetului local animat de învățătorul I. Nicoară. 1 Decembrie 1930 este sărbătorit la Tîrgu Mureș prin înaripate cuvîntări, între care și a delegatului Academiei, G. Bogdan Duică, prilejuite de dezvelirea bustului lui Al. Papiu Ilarian¹⁴.

Între evenimentele culturale din 1931, inaugurarea la 19 noiembrie a bustului lui George Enescu la Academia de muzică și artă dramatică din Iași, cu ocazia împlinirii a 50 de ani de

⁸ Ibidem, Cuvîntarea lui Al. Lapedatu publicată în „Viitorul“ din 10 noiembrie 1927. La inaugurare participă și țîn cuvîntări N. Iorga, I. Nistor, I. Bianu, N. Minovici, C. Moisil, Eusebic Nicol, vezi și „Revista Arhivelor“, II, 1925, p. 262.

⁹ Ibidem, IV, p. 4. Cuvîntarea lui Al. Lapedatu la inaugurarea monumentului comemorativ închinat lui V. Alecsandri, la Mîrcești.

¹⁰ Datele pentru perioada 1919—1929 pot fi urmărite în Arh. St. București, fond M.C.A., Insp. Arte, dosar 61/1936 și Dir. Arte, dosar 68/1937, ca răspuns la ordinul ministerului nr. 172532/24 oct. 1936 semnat de C. Petrescu și I. Minulescu, prin care se cerea prefectilor să alcătuiască o statistică a monumentelor publice, consemnîndu-se denumirea, scopul creării, data, autor, dimensiuni și suma cheltuiții pentru realizarea sa. De asemenea, în ce privește Transilvania, unele din ele pot fi urmărite la C. Petranu, *Muzezele, monumentele, învățămîntul, artele și mișcarea artelor plastice în Ardeal*, în lucrarea *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918—1928*, vol. II, București, 1929 și idem, *Art activity in Transilvania during the past ten years (1919—1929)*, 1929.

¹¹ *Analele Academiei Române*, tom. L, București, 1930, p. 35.

¹² La dezvelire participă E. Racoviță ca delegat al Academiei Române, cf. Ibidem, tom LI, partea I, București, 1931, p. 4—5, 8—9.

¹³ Arh. St. București fond M.C.A., Dir. Arte, dosar 68/1937, f. 15.

¹⁴ Vezi și cuvîntarea în *Analele Academiei Române*, tom. LI, București, 1931, p. 32—33.

viață, a prilejuit o vie satisfacție, cu elogioase cuvinte și aprecieri aparținând rectorului instituției, Mircea Bârsan și lui Nicolae Iorga¹⁵. Tot în acel an, Primăria din Focșani cerea Comisiei să se pună plăci comemorative la fosta vână dintre cele două țări române (casa Cimbru) pe clădirea unde a lucrat Comisia Centrală și să se ridice un monument la locul fostului pichet de graniță cu numărul 47; lucrările executate aparțin lui I. Jalea și arh. A. Berindei, ele fiind inaugurate la Congresul Ligii Culturale, ținut la Focșani în luna mai¹⁶. Se mai aprobau acum monumentele eroilor de la Praid (autor prof. Knop Vencel), Cucuieci—Telcorman (autor N. G. Marinescu), Dobreni—Ilfov (autori Șt. Mușetescu, G. Tudor), Dolhasca (autor M. Onofrei, bronz turnat în 1927)¹⁷. La 28 iunie 1931 se dezvelea la Timișoara bustul lui Em. Ungurianu, opera fiind semnată de Gh. Groza, iar în august, la Mirăslău, un monument modest dar semnificativ consemna bătaia pierdută aici de Mihai Viteazul; în același an sculptorul I. Dimitriu-Birlad realizează bronzul H. Lecca, om de cultură din Caracal, iar la Țebea, la mormintul lui Iancu, se monta o nouă lespede funerară concepută de sculptorul I. Cantacuzino¹⁸.

Compozitorul Ion Vidu este comemorat — printr-un bust semnat de R. Moga — în 1932 la Lugoj, iar la Caransebeș, din inițiativa generalului Apostolescu, începe ridicarea monumentului generalului erou I. Dragalina¹⁹; în decembrie, prin spezele Primăriei Timișoara, se ridică bustul poctului D. Țichindeal în Becicherecu Mic²⁰.

În anul 1933 se instalează monumentul de la Tandra (Timiș) în baza proiectului semnat de Ferd. Gallas, de acum înregistrind montarea, în diverse localități ce nu dispuneau de fonduri, a unor monumente-tip, create conform proiectelor realizate de Horia Teodoru. Asemenea monumente de eroi se vor mai plasa la: Șoimușul Mic (Odorhei), Biborțeni, Anghelș și Solocna²¹. Se mai dezvelea acum la Suceava, la 15 octombrie, bustul lui Ciprian Porumbescu (autor prof. Ioan Gidei), la ceremonie luind cuvântul trinisul Academiei, Ioan Nistor²². Tot acum, I. Jalea prezenta Comisiei un proiect de monument al eroilor pentru comuna Monteoru-Buzău iar la Huși se dezvelea, tot pentru eroi, monumentul realizat de M. Onofrei²³. La Sighet, în prezența lui V. Chindriș, Al. Breban, Al. Țiplea, cuvinta Al. Lapedatu, la dezvelirea monumentului Dr. Ioan Mihalyi de Apșa²⁴. Primăria Tulcei solicita la 19 februarie 1934 (cu nr. 862) ministrului, aprobarea refacerii monumentului de pe Colnic-Hora, ce fusese realizat de G. Vasilescu și distrus în timpul primului război mondial²⁵. Mai amintim apoi monumentul lui Vincențiu Babeș (autor A. Pop) dezvelit în prezența lui Gr. Antipa, G. Proca, a doctorilor C. Nicolau, D. Gerota, N. Staicovici, Gh. Marinescu, Em. Dem. Paulian, C. Levaditti, la Timișoara, cu care ocazie s-a ținut de Al. Lapedatu o remarcabilă cuvintare²⁶. „Comitetul pentru comemorarea revoluțiunii lui Horia”, de la Brad, animat de prof. dr. Ioan Radu și prof. Candin Ciocan, solicita Comisiei în 1934 să aprobe ridicarea a 14 troițe în localitățile legate de evenimentele din 1784 și 1848: Mesteacăn, Mihăileni, Criscior, Buceș, Iosășel, Curechiu și Vălișoara. Textele de pe respectivele

¹⁵ Arh. St. București, fond M.L.P.C., Dir. Arte, dosar 43/1931, adresa Academiei nr. 102/23 noiembrie 1931.

¹⁶ Ibidem, dosar 13/1931, Adresa nr. 2392/10 martie 1931.

¹⁷ Ibidem, Adresa nr. 8379/23 iulie 1931.

¹⁸ Ibidem, fond M.C.A., Dir. Arte, dosar 68/1937, f. 186, 265, M.I.C.A., Insp. Arte, dosar 61/1936 și M.C.A. dosar 68/1937, f.2.

¹⁹ Ibidem, fond M.C.A. dosar 68/1937, f. 58.

²⁰ Ibidem, dosar 68/1937, f. 158, 176.

²¹ Ibidem, dosar 60—61/1933, procesul verbal din 22 sept. 1933.

²² Analele Academiei Române, tom. LIV, București, 1934, p. 10.

²³ Arh. St. București, fond M.I.C.A., dosar 60/1933 și 61/1936, adresa nr. 22158/2 iunie 1933.

²⁴ B.A.R.S.R., fond Al. Lapedatu, IV, p. 67.

²⁵ Cu adresa 7671/28 februarie 1934, Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor dă aprobarea de reconstruire. Cf. Arh. St. București, fond M.I.C.A., dosar 82/1934.

²⁶ Vezi „Universul”, 23 noiembrie 1934.

troițe erau compuse de istoricul Ioan Lupaș²⁷. În același an fuseseră inaugurate monumente ce-l comemorau pe Al. Vlaicu la Binținți — prin Societatea Aeronautică Română — și pe fruntașul pașoptist Axente Sever, al cărui bust (autor I. Pușcariu) fusese dezvelit în decembrie la Medias; la Lugoj se instalează acum monumentul Unirii (autor R. Moga) iar la Săliște, în iulie, cel dedicat lui Nicolae Hențiu datorat tot lui R. Moga, sculptor care va mai semna și bustul lui A. Iancu, așezat la Țebea. În comuna natală a „craului munților” un grup de fruntași (Avram Leahu, Teodor Todea, N. Banciu, Al. Toader) va strânge cei 20 000 lei necesari ridicării Troiței Eroilor²⁸.

Pe masa Comisiei se mai aduc în 1934 și alte lucrări: în primăvară s-au deschis discuțiile legate de monumentul Infanteriei Române, operă a lui I. Jalea, ce urma să fie amplasat la Șosea, în fața fostului Salon Oficial, pentru așezarea în Piața Universității a monumentului lui Spiru Haret²⁹, ca și pentru bustul luptătorului beiușan Mihai Veliciu, ridicat cu ocazia a 40 de ani de la judecarea sa³⁰. Alte monumente de eroi se adaugă acum: la Târlugeni (proiect H. Teodoru), Grăjdana (proiect I. Pantazi)³¹, la Poienari—Cimpina — făcut prin colecția „de la mic la mare”³². Deseori în rindul celor evocați îi găsim pe oamenii de artă, cum se petrec lucrurile și în cazul monumentului dedicat El. Teodorini. Însuși ministrul artelor Al. Lapedatu apreciază și ajută inițiativa Sindicatului artiștilor dramatici și lirici din România, care prin președinte — Maria Filotti — susține o amplă colecție publică. Cu acel prilej Nicolae Petrașcu îi scrie ministrului la 24 noiembrie 1935: „Elena Teodorini, care a umplut lumea cu numele de româncă, cu numele Țării ei, onorându-l, cum n-a făcut nimeni în arta ei, nu va găsi în pământul acestei țări, nici cele câteva palme de loc pentru oasele și numele ei!... Dar, dacă ingratitudea împrejurărilor va deveni miine o fatalitate ce va desființa și acest lăcaș pămîntesc al Elenei Teodorini, numele ei va rămînea în regiunile ideale ale scrisului celor ce au auzit-o cîntînd în floare, în lumea întregă, scris ce palpită, și va palpița, de-a pururi de freacă a emoțiilor pricinuite de arta și glasul ei, plin de înțelesul lucrurilor și de tainele infinitului”³³. Vor mai fi apoi comemorați prin valoroase monumente: martirul de la 1784, Crișan, căruia i se închina lucrarea de la Brad, bronz aparținîndu-i lui R. Moga, o alta omagiîndu-l pe I. Popasu — la Caransebeș, era semnată de I. Dimitriu Birlad; eroilor I. Ciordaș și I. Bolcaș, li se ridicau busturi la Beiuș; tot un bust — I. Gh. Duca — semnat de O. Han — fiind instalat la Petroșani, iar la Lugoj, lui Tr. Grozăvescu îi închină lucrarea sa R. Moga³⁴. Orașului Brașov Comisia îi aproba așezarea bustului lui Cincinat Pavelescu (autor Gh. Popa), iar pentru Predeal sculptorul C. Spăthe realizase bustul lui Gr. Trancu-lăși³⁵; pe seama „Societății Dr. Petru Pipoș pentru studiul copilului român” — care funcționa pe lângă Liceul „Moise Nicoară” din Arad — se permite ridicarea bustului lui P. Pipoș, ilustru pedagog, bust instalat în Parcul Palatului Cultural³⁶.

ASTRA inițiază acum realizarea ansamblului Horea, Cloșca și Crișan la Alba Iulia, pregătit în cinstea aniversării a 150 de ani de la răscoala din Munții Apuseni. Proiectat după planurile ing. D. Mihăițan, cu partea de sculptură realizată de sculptorul I. Negrulea, monumentul era imaginat ca un „monument-far” care, pe de o parte, să poată simboliza ziua și

²⁷ Arh. St. București, fond M.I.C.A., Insp. Arte, adresa Liceului „Avram Iancu” — Brad, nr. 52, dosar 82/1934, f. 5—10.

²⁸ Ibidem, fond M.C.A., Dir. Arte, dosar 68/1937, f. 2, 35, 58, 179, 180.

²⁹ Ibidem, fond M.I.C.A., Insp. Arte, dosar 82/1934, f. 22—23.

³⁰ Lucrarea aparține sculptorului Andrei Gal, vezi adresa nr. 34580/9 octombrie, Ibidem, dosar 82/1934, f. 60—61.

³¹ Ibidem, f. 11, 25.

³² Ibidem, dosar 60/1935, f. 42.

³³ Ibidem, dosar 59/1935, f. 7 adresa, nr. 358/18 februarie 1935, Ibidem, — monumentul care costase 67 000 lei.

³⁴ Arh. St. București, fond M.C.A., Dir. Arte, dosar 68/1935, f. 2, 58.

³⁵ Ibidem, fond M.I.C.A., Insp. Arte, dosar 60/1935, f. 2.

³⁶ Lucrare semnată de M. Olinescu (autor și al bustului Crișan din comuna Crișan, județul Hunedoara), sculptorul funcționînd ca prof. la Arad. Ibidem, dosar 60/1935, f. 45.

noaptea, mesajul său³⁷. Și altor personalități le sînt dedicate în 1936 monumente : I. L. Caragiale (autor D-tru Ignat) și I. Gh. Duca (autor M. Onofrei) la Ploiești³⁸; I. Iordănescu a realizat bustul lui Har. Constantinescu, fruntaș politic la Turnu Măgurele (preț 72 000 lei) iar la Timișoara, în 16 septembrie, se dezvelea cu mare pompă — Guvernul trimite aici mesajul său prin Al. Lapedatu — monumentul lui Alex. Mocsonyi³⁹. La 26 iunie 1936, O. Han depune la Comisie planurile și proiectul monumentului Mihail Kogălniceanu din Capitală, dezvelit în același an la 6 noiembrie iar la 11 decembrie, prin jurnalul Comisiei nr. 122, se aproba proiectul monumentului lt. aviator Caranda, amplasat în piața „Puișor”⁴⁰. La 18 octombrie 1936, la Avrig, se inaugura monumentul lui Gh. Lazăr (semnat de C. Medrea) iar la 13 decembrie o lucrare impresionantă aparținînd tot lui C. Medrea — 9 metri înălțime —, Vasile Lucaciu, se dezvelea, în cadrul unor ample serbări⁴¹.

În același an, se inaugura la Simon (Brașov), la 15 august, statuia gen. Tr. Moșoiu (opera lui O. Han) iar la Satu Mare, la 1 decembrie, se monta donația Romei, Lupoica⁴². Institutul regal de științe administrative inițiază, în 1937, ridicarea bustului lui C. D. Dissescu, celebru jurist, lucrare semnată de Al. Severin, montată în fața Facultății de drept din București, apoi se mai ridică tot acum monumente închinare memoriei eroilor la Bălăceanca—Suceava (arh. V. Ștefănescu), Tămaia—Satu Mare (autor Raiciu), Cacica (autor Fl. Stănculescu), Johănsfeld—Timiș (autor V. Vlad) ca și „de către” subsemnabile văduve de război, mame, părinți, copii și frați ai eroilor morți în războiul pentru întregirea neamului din comuna Obreja, județul Severin” — 58 la număr — care doreau ca pe monumentul lor să se pună și un basorelief cu eroul Moise Groza⁴³. La 15 ianuarie 1937 un Comitet de inițiativă se adresa Comisiei pentru un monument dedicat lui Decebal. Acesta se dorea „să fie un altar de veșnică închinare pentru toți cei ce au așteptat înfăptuirea visului poporului românesc din neam în neam; să fie pentru toate generațiile viitoare, un focar de perpetuă conservare a patrimoniului sfînt dobîndit prin sînge și o întru-chipare veșnică a dreptului nostru de stăpînire peste aceste plaiuri scumpe, care sînt leagănul pămîntului nostru românesc”⁴⁴. Avînd drept scop consemnarea în bronz și marmoră a ideii originii noastre daco-romane, a luptelor purtate pentru unitatea românilor, simbolistica acestui monument — compus din statuia propriu-zisă a lui Decebal (3,5 m) și basorelieful reprezentîndu-i pe Horia, Cloșca și Crișan, pe Iancu, Lupoica și gemenii, pe regiîi României — a comportat serioase analize critice, la care unele sugestii au fost făcute de directorul muzicului din Deva, Oct. Floca. Lucrarea finită, avîndu-l ca autor pe R. Moga, profesor la Liceul din Brad, a costat 4 200 000 lei, turnărea realizîndu-se la Uzinele siderurgice Hunedoara și s-a dezvelit la 29 iulie în 1937, prezența lui I. Minulescu⁴⁵.

Conștient că „existența unui monument, constituie pe lîngă omagiul nostru simbolic și un stimulent de eroism pentru apărătorii de milne ai României Mari”⁴⁶, numeroase comune și sate solicitau Comisiei înlesniri pentru a-și ridica monumente. Din nou ministerul și Comisia le recomandă — după proiectele tipizate ale lui H. Teodoru — soluții ieftine celor din Voicești — Vilcea, Teleac, Urissul de Jos, Adrian, Frunzeni, Deda, Ripa de Sus, Mîlaș, Rușii-Munți, Morăreni

³⁷ Date tehnice: Înălțimea bazei = 4,50, înălțimea totală = 21 m. Fusese aprobat la 8 iulie de Comisia prezidată de Al. Lapedatu, el fiind realizat prin strădania atelierelor Școlii de Arte și meserii din Zlatna, costul său fiind de 1 400 000 lei, cf. Ibidem, dosar 56/1936, f. 27—29.

³⁸ Costul primei lucrări este de 50 000 lei iar al celei de a doua 30 000 lei, Ibidem, dosar 61/1936.

³⁹ „Națiunea Română”, 16 septembrie 1936. Lucrarea îi aparține lui C. Medrea.

⁴⁰ Vezi dosar 61/1936.

⁴¹ Vezi „Viitorul”, an XXVIII, nr. 8687, 16 decembrie 1936.

⁴² Arh. St. București, fond M.C.A., Dir. Arte, dosar 68/1937, f. 110. 169.

⁴³ Ibidem, dosar 90/1937, II, f. 25, 48, 64, 66, 73, 137.

⁴⁴ Ibidem, dosar 89/1937, I, f. 36.

⁴⁵ Ibidem, f. 35, 40.

⁴⁶ Așa se justifică în cererea din 18 aprilie 1937 a locuitorilor com. Mircea Vodă—Dimbovița, cf. Ibidem, dosar 89/1937, I, f. 132.

Porcești, Milășel, Comori, Vătava, Petelea, Urăești, Ormeniș, Pintic, Iuda, Reghin, Hodac, Tințaru-Mehedinți, Giarmata și Alioș-Timiș ș.a.⁴⁷ Alteori aceste monumente de eroi au avut ca autori importanți arhitecți. În anul 1937 Comisia a aprobat monumentele ridicate la Băile Herculane — pentru gen. dr. Gh. Vicol —, aparținându-i lui I. Dimitriu-Birlad, la Sasca Montană un monument dedicat turismului, ridicat de ing. silvic V. Madaș și la Lugoj monumentele lui I. Gh. Duca și C. Brediceanu, la Caransebeș al dr. I. Olariu-ultimele trei purtând semnătura lui R. Moga iar la Jimbolia al dr. Carol Dieț, autor fiind Géza Rubletzcki⁴⁸. Autoritățile au patronat edificarea monumentului de la Ciulnița-Eustațiade (Argeș) făcut de I. Pantazi⁴⁹.

Pentru un timp opinia publică s-a oprit la veștile ce se aflau în legătură cu contractarea unor însemnate monumente pe seama sculptorului Ivan Mestrović. Pentru a examina modelele în gips, se numește o comisie de experți — V. Cioflec, C. Medrea, M. Petrașcu, J. Steriadi, I. M. Sadoveanu, Gr. Ionescu, N. C. Davidescu. În toamna lui 1937 o delegație compusă din aceștia, mai puțin V. Cioflec și N. C. Davidescu, merge la Zagreb și discută cu artistul detaliile de ordin tehnic, ca în scurt timp importante opere să ajungă la București⁵⁰.

Și în 1938 continuă să se comande și să se realizeze numeroase monumente, în primul rând din clasa celor închinat eroilor : la Herneacova — Timiș, Crețești — Fălciu, Batin și Ugruțiu — Cluj, tot în baza modelelor lui H. Teodoru ; la Mărgineni — Bacău, după un proiect de Gr. Ionescu iar la Tugliu — Dolj, după cel semnat de N. Cucu⁵¹. Comisia mai aproba acum lucrări de restaurare și reconstituire la Biserica Neagră din Brașov, unde sculptorul Richard Bôge execută restaurarea de piatră și sculptură și ornamente. Mediul cunoștea la 3 septembrie, agitația și emoția : o placă memorială se dezvelea în amintirea victoriei lui Petru Rareș, din septembrie 1534⁵².

Făcînd deseori sacrificii evidente, apelînd mai ales la „inima” publicului, prin colecte, numeroși oameni de bine s-au străduit pentru a consemna prin opera monumentală trecerea prin lume a unuia sau altuia dintre fruntașii neamului. Astfel, un grup de prieteni și cetățeni din Turnu Severin inițiază ridicarea monumentului lui I. Șt. Paulian, numit „cîntărețul Olteniei”, fost profesor de muzică și animator cultural în oraș, creator al corului „Doina”. Lucrarea, finalizată în toamna anului 1939, aparține lui D. Anghel și a fost instalată pe un frumos soclu de granit în Parcul Rozelor⁵³. Liga Culturală pentru Unitatea tuturor Românilor — Secțiunea Suceava, solicita Comisia să-i probe ridicarea la Suceava a bustului Emi. Iescu (după opera din Copou) după o machetă de prof. Loghin, copierea fiind dată în grija sculptorului local I. Mateescu⁵⁴. Tot un bust al marelui poet era realizat acum, la Sighișoara, de I. Vlasiu, la comanda ASTREI, inaugurarea sa fiind făcută cu ocazia serbărilor de la 1 decembrie⁵⁵, iar la comanda Ministerului Sănătății și Asistenței Sociale se termina bustul dr. Aurel Cîndea din Timișoara, impresionantă operă a lui R. Ladea, dezvelită în fața spitalului din localitate⁵⁶.

La sfîrșitul anului, la 7 decembrie, Societatea Filarmonică „Gheorghe Dima” din Cluj anunța publicarea concursului pentru realizarea busturilor compozitorilor Gh. Dima și Iacob Mureșan, ce urmau să fie dezvelite în primăvara anului viitor⁵⁷.

⁴⁷ Ibidem, dosar 89/1937, I, f. 74, 81, 93 și dosar 55/1937 și Jurnalele 133, 146, 167 ; O lucrare a Societății „Cultul eroilor”, intitulată „Cruci, troiți, monumente”, difuza de asemenea diverse modele.

⁴⁸ Ibidem, dosar 68/1937, f. 58, dosar 55/1937, f. 97.

⁴⁹ Ibidem, dosar 89/1937, f. 53, 72.

⁵⁰ Ibidem, dosar 54/1937.

⁵¹ Ibidem, dosar 90/1938, f. 5, 6, 8, 9, 20, 27, 35.

⁵² „Dimineața”, 3 septembrie 1939.

⁵³ Vezi dosar 104/1939, II, f. 18.

⁵⁴ Ibidem, f. 34—35, și dosar 91/1939, II, f. 186.

⁵⁵ Ibidem, dosar 105/1939, III, f. 42.

⁵⁶ Ibidem, f. 42.

⁵⁷ Ibidem, dosar 105/1939, f. 208. Juriul concursului : C. Medrea, A. Demidu și arh. T. Niga-iar concurenții : Victor Papilian, Veturia Ghițu A. Zoe Gherman, Seb. Boineț și Lia Dima, Cf. Ibidem.

Și în cursul anului 1939 o serie de inițiative privesc ridicarea monumentelor închinată eroilor. Parcă o conștiință venită din adâncul ființei poporului dădea semne pentru timpurile apocaliptice ce urmau să zguduie lumea. Și ca într-un reazem în credința de neam și țară, în spiritul de sacrificiu al cetățeanului — ca de atâtea alte ori în istorie — făceau apel la memoria colectivă pentru a consemna fapte de eroism anonime, colective, cunoscute. Astfel Comitetul căminului cultural „Dragoș Vodă” din București — Maramureș, îi scria lui N. Iorga la 3 iulie 1939 : „În această comună deși destul timp de la Unire, încă nu s-a clădit nimic pentru amintirea trecutului, iar atunci când atât după obiceiuri, cât mai ales după obligațiile ce avem, dorim să ne exprimăm recunoștința sau a ne manifesta dragostea ce purtăm pentru cei care, în timpurile grele au contribuit — la dezrobirea sau reintregirea neamului, suntem nevoiți a ne aduna oriunde, numai pentru ca să se creadă că ar fi dar în fapt nu e nimic ; fiindcă nu s-a făcut de nimenea . . .” cerind aprobarea ridicării unei troițe în amintirea eroilor locului⁵⁸.

În spiritul unor asemenea idei Comisia aproba acum ridicarea de monumente de eroi la Sînpetru Mic — Timiș, operă în calcar semnată de Seb. Rotsching⁵⁹, la Poduri — Bacău, lucrarea lui I. Pantazi — o componentă din proiectul acestuia prezentată la concursul pentru monumentul Infanteriei (1933)⁶⁰, la Baia de Arieș, lucrare din trahit semnată de S. Răutuțiu⁶¹.

Mari proiecte sînt dezbătute în cursul anului 1940 în concursuri și apoi la Comisie. Unul, la Timișoara era destinat împodobirii Palatului Reșidenței Ținutului Timiș, la el participînd St. Gomboșiu, Ferd. Gallas, Seb. Rotsching și Desideriu Novac. Comisia — formată din A. Ciupe, V. Vlad, C. Liuba, P. Manciu, Al. Pop și Tib. Bothie — este asistată de trimisul Ministerului Artelor, I. Minulescu. În cadrul concursului se prezintă mai multe proiecte avînd motto Credința, Minerul, Carașul (județul) ProArte ; cîștigător a fost ales proiectul lui R. Ladea — Carașul⁶². La București se prezentau, tot în cadrul unui concurs proiectele pentru monumentul Artileriei. Juriul analiza lucrările prezentate de Puiu Anastasescu, C. Baraschi, O. Han, I. Jalea, C. Medrea și M. Onofrei, oprindu-se asupra celui al lui I. Jalea, monumentul fiind terminat în 1942⁶³.

La Sibiu erau acum aproape încheiate lucrările de colectă publică pentru ridicarea monumentului A. Șaguna⁶⁴, iar la București se prezintă comisiei, de către M. Onofrei, proiectul monumentului N. Filipescu⁶⁵. Alt sculptor, V. Dimitriu Leorda, trimite spre aprobare Comisiei, din încredințarea Societății invalizilor de război, proiectul monumentului Ștefan cel Mare, ce urma să fie amplasat la Borzești, lucrare care s-a și aprobat în anul următor⁶⁶. La 11 martie 1940 se ținea concursul la Reghin, în prezența lui I. Minulescu, pentru ridicarea unui bust lui Petru Maior⁶⁷. Societatea Scriitorilor Români îi cerea ministrului la 10 aprilie, să aprobe fondurile necesare pentru ridicarea monumentului lui M. Eminescu (de D. Anghel)⁶⁸. Alt monument

⁵⁸ Ibidem, dosar 104/1929, II, f. 58.

⁵⁹ Ibidem, f. 65.

⁶⁰ Ibidem, dosar 91/1939, II, f. 107.

⁶¹ Ibidem, dosar 105/1939, III, f. 65.

⁶² Ibidem, dosar 93/1940, f. 242, 245.

⁶³ Ibidem, f. 336—339.

⁶⁴ Ibidem, f. 360. Un Comitet compus din dr. Comșa, dr. Turcu, I. Floașiu și I. Munteanu reușește să strîngă din 1933 începînd suma de 204 630 lei.

⁶⁵ Ibidem, f. 351. Grup monumental ce urma să fie amplasat în fața Cercului Militar, reprezentînd Ardealul subjugat, un ardelean legat, o bătrînă și o roată — simbol al răscoalei de la 1784 —, un basorelief cu localul Școlii militare Dealu, reprezentînd Victoria, statuia lui N. Filipescu, dominînd prin înălțimea ei (4,40 m). Monumentul era estimat la 2 milioane lei.

⁶⁶ Ibidem, f. 352. În 1941 încă se discuta aprins în jurul revizuirii amplasării acestui monument, artistul solicitînd instalarea sa în fața bisericii și nu a școlii. Nu i se dă cîștig de cauză întrucît Comisia considera că monumentul nu trebuie să vină în concurență cu alt monument, principiu valabil și azi, cf. loc. cit. fond M.C.A., Dir. Arte, dosar 101/1941, f. 55.

⁶⁷ Ibidem, dosar 93/1940, f. 62. ASTRA inițiasc acțiunea justificată prin funcționarea la Reghin a învățatului ca protopop între 1784—1809, lucrarea ce-l omagia fiind făcută de I. Vlasiu.

⁶⁸ Ibidem, f. 164.

acrealizat însă — Balaurul, de Puiu Anastasescu — era aprobat la ședința Comisiei din 7 martie ⁶⁹. O mențiune separată comportă monumentele ieșene închinată învățăților V. Conta, A. D. Xenopol și T. Maiorescu : inițiate în 1927, când ministrul I. Petrovici acordă o primă subvenție de 500 000 lei, ținându-se abia la 2 februarie 1935 concursul de machete, câștigat de C. Baraschi ⁷⁰.

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial a pus grave probleme de protecție a monumentelor de toate categoriile. Într-un referat din 20 iunie 1941, A. Maniu cerea ministrului să se ia măsuri pentru protejarea lucrărilor lui I. Mestrovic, a unor monumente de la cimitirul Bellu, din rotonda Ateneului, a basoreliefulor de la Adamclisi aflate la Muzeul Militar și a Arcului de Triumf ⁷¹.

Una din cele mai însemnate lucrări de artă monumentală a perioadei analizate o constituie ansamblul ridicat în rotonda din Cișmigiu, lucrare la care cooperaseră o serie de foruri — Primăria Capitalei și Direcția Artelor — și la care au participat valoroși artiști. La 31 decembrie 1942, la Ministerul Cultelor și Artelor, se fixa responsabilitatea realizării următoarelor busturi : M. Eminescu, Oct. Goga (I. Jalea), V. Alecsandri (I. Burcă), I. L. Caragiale (O. Späthe), Al. Vlahuță (O. Han), G. Coșbuc (Gr. Popovici), Șt. O. Iosif (C. Medrea), Al. Odobescu (M. Petrașcu), T. Maiorescu (I. Dimitriu-Birlad), N. Bălcescu (C. Baraschi), B. P. Hasdeu (M. Onofrei) și D. Zamfirescu (Al. Călinescu) ⁷². Procesul verbal încheiat și caietul de sarcini fixau ca material marmura de Ruschița pentru busturi și soclurile din piatră de Vrața sau Cimpulung ; înălțimea lucrărilor se fixa la 0,90 m iar a capului de 0,40 m ; materialul trebuia să fie „fără pete și fără găuri, de culoare alb-roz și cit mai uniformă” iar modelarea „după modelele originale în gips” ⁷³.

În anul 1942 s-au înregistrat câteva comenzi și execuții de monumente publice. Între cele mai de seamă amintim : bustul Oct. Goga, lucrat de I. Dimitriu-Birlad și oferit Primăriei Capitalei ⁷⁴, poetul mai fiind reprezentat și în lucrarea lui R. Moga, executată gratuit, la cere ea ASTREI, pentru Tirnăveni ⁷⁵. La Sighișoara se ridică acum bustul prof. Horia Teculescu, fost director al Liceului de băieți (1920 — 1942) și mare animator cultural iar la Blaj se cerea aprobare pentru turnarea și ridicarea monumentului lui I. Micu Clain, realizat de R. Moga în baza unui vechi tablou în ulci ce-l reprezenta pe învățat ⁷⁶. În același an Comisia rediscuta pentru a treia oară proiectele concursului pentru monumentul Eroilor Marinari de la Constanța, acordând premiul I și execuția lui C. Baraschi ⁷⁷.

La 26 octombrie 1942 Primăria municipiului Craiova hotărâ realizarea — prin colectă publică — a statuii lui Mihai Viteazul, cerere sprijinită de minister în fața Consiliului de Miniștri ⁷⁸.

În 1943 se înregistrează tot mai puține comenzi datorită lipsei materiilor prime și condițiilor grele generate de război. Între lucrările realizate se află întârziatele busturi ale lui V. Conta,

⁶⁹ Ibidem, dosar 91/1940.

⁷⁰ Ibidem, dosar 93/1940, f. 91, 142, 169.

⁷¹ Ibidem, fond M.C.N.C., Dir. Arte, dosar 72/1941. Măsurilor propuse care presunau acordarea sumei de 3,5 milioane lei, comandantul zonei Antiaeriene București le răspunde că „nu sînt necesare pentru că oricum o bombă ar face praf monumentele”.

⁷² Inițial s-a discutat despre realizarea de către Miliția Petrașcu a bustului T. Maiorescu, iar C. Baraschi pentru V. Conta, bust înlocuit ulterior cu cel al lui N. Bălcescu.

⁷³ Lucrarea era estimată la 3 120 000 lei busturile și 1 440 000 soclurile (4 500 000 lei total) din care 1/3 (1 040 000 lei) era susținută de Direcția Artelor, fiecare lucrare costînd 200 000 lei ; la 8 iulie 1943 Primăria Capitalei vărsa Directoratului Artelor 500 000 lei, rest din suma sa de contribuție, din care se plăteau refacerea bustului lui Tr. Demetrescu de către I. Iordănescu și G. Coșbuc, de I. G. Popovici. Pentru toate cf. Arh. St. București., fond M.C.N.C., Dir. Arte, dosar 121/1942 f. 9, 16, 20 ; dosar 44/1944, f. 1, 6, 34, 36, 45, 49.

⁷⁴ Ibidem, f. 121.

⁷⁵ Motivația amplasării ei aici era că tatăl poetului s-a născut la Crăciunclu de Sus, unde poetul a copilărit, afirmîndu-se că de aici s-a inspirat pentru „Clăcașii”. Vezi adresa Comitetului de inițiativă 13 august 1942, în fond cit., dosar 119/1942, f. 144.

⁷⁶ Ibidem, f. 172, 174, 205.

⁷⁷ Ibidem, dosar 84/1942, f. 11, 25, 30, 32.

⁷⁸ Ibidem, dosar 119/1942, f. 253, vezi decizia Primăriei nr. 33473/26 octombrie 1942.

A. D. Xenopol și T. Maiorescu pentru Iași⁷⁰, apoi se discută un monument dedicat martirilor din Ardealul vremelnice cedat — așezat pe cetatea Devel de către Asociația Ardelenilor Refugiați (autor R. Moga)⁸⁰ și o cerere a Muzeului Militar de a i se executa busturi ale lui Traian, Decebal, Matei Corvin și Vlad Țepeș⁸¹.

O altă problemă ce a preocupat Comisia fusese soarta citorva lucrări salvate din partea cedată a Transilvaniei: între ele statua lui Andrei Mureșan, aparținându-i lui C. Medrea, adusă de la Bistrița la Sibiu și instalată aici pentru un timp⁸². Citeva monumente publice mai importante fac obiectul activității Comisiei în anul 1944. În luna ianuarie Primăria Capitalei trimitea Direcției Artelor documentația pentru ridicarea bustului lui Petru Maior în Parcul Muzeului Satului, lucrare aparținându-i lui I. Vlasiu și făcută la cererea Asociației Refugiaților Ardeleni⁸³ iar la Brăila, O. Han realizează pentru Liceul „Nicolae Bălcescu” un bust al marelui revoluționar⁸⁴.

Convinși că numai arta cu nobil mesaj și de o mare clasă poate contribui la educație, arta cu subiect decurgând din însăși istoria națională, ieșirii cer aprobare de a ridica busturi lui T. Cernea, T. Burada, Ed. Caudella, G. Muțicescu, Enr. Menzetti și Ant. Civillo⁸⁵.

Greutățile cauzate de război afectaseră și bugetul Ministerului Artelor și, implicit, au avut grave consecințe asupra vieții cultural-științifice. Din ce în ce mai mult se apela la colecte publice, pentru a acoperi costul unor lucrări de artă monumentală cu caracter public. Astfel, lo-jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 150 din 28 februarie 1944 autoriza Prefectura județului Fălciu să organizeze o colecție publică pentru a realiza fondurile necesare ridicării cîte unei troițe la curțile de naștere ale domnitorului Al. I. Cuza și ministrului său, „dezbitor al brațelor țărănești”, Mihail Kogălniceanu⁸⁶. Tot într-o asemenea formă intenționa un Comitet brașovean să strângă fondurile necesare pentru ridicarea unui monument „cetățeanului de onoare al acestui oraș,” Nicolae Iorga și reconstrucției așezămintelor „Nicolae Iorga” deteriorate încă dela cutremur.⁸⁷

Înregistrind suta de lucrări realizate în domeniul monumentelor publice în perioada dintre cele două războaie mondiale⁸⁸ putem aprecia că în perioada funcționării sale Comisia Monumentelor Publice și-a îndeplinit rostul de a fi determinat o intensificare a manifestărilor artistice în acest domeniu, implicarea celor mai de seamă artiști în procesul de creație propriu-zis, determinarea cerințelor tematice ce oglindeau pe plan cultural și artistic nevoile societății românești. Realizate în modeste ateliere de pietrărie și turnătorie — ca acele ale lui N. Colios din Focșani sau în Turnătoria artistică Ș. Dumitru din București — ca și în altele mai mari (turnătoria V. V. Râșcanu), gândite și cioplite în ateliere de artiști afirmați ce se considerau totodată datori să se exprime în bronz, piatră sau marmură și ca cetățeni, ca români, deseori imprimind mesaje de o vibrantă emoție, monumentele publice rezultate fac parte din patrimoniul artei naționale. Valoarea lor artistică, semnificația lor socială, ambele întrunind la o serie de obiective cote

⁷⁰ Văzute de I. Jalea, care referă în 2 februarie 1943 ministrului loc. cit., vezi dosar 77/1943.

⁸⁰ Proiectul nu întrunea aprobarea nici la Muzeul județean Deva și nici la Comisie, considerându-se nerealizat sub raportul mesajului său.

⁸¹ Ultimele două lucrări în jurnalele nr. 792, 807/2 iulie 1943, în supra, loc. cit, dosar 90/1943, f. 57, 71.

⁸² Ibidem, dosar 90/1943, f. 14.

⁸³ Ibidem, f. 27 și dosar 48/1944, f. 8 Tot la acea dată s-a aprobat și proiectul monumentului căp. Gh. Mășescu pentru biserica Floreasca din Capitală.

⁸⁴ Ibidem, dosar 42/1944, f. 47—48. Dimensiunile lucrării: I = 1,20 m; baza față = = 0,60 m; baza laterală = 0,50 m; prețul 400 000 lei.

⁸⁵ Ibidem, f. 22.

⁸⁶ Vezi „Monitorul Oficial” nr. 55 din 10 martie 1944.

⁸⁷ În Arh. St. București, fond M.C.N.C., Dir. Arte, dosar 46/1944, f. 43—44.

⁸⁸ Mai pot fi măcar amintite și cîteva monumente care prin destinație au intrat în categoria celor de artă funerară; busturile Artur Davidoglu (1919) de O. Han; C. Mille (1927), C. Nițescu (1930), I. Hodoș (1929) de O. Spăthe, gen. N. Tell (1929) de G. Mălăoanu, C. Pavelescu (1934) de O. Spăthe; I. Stăjescu (1931) de I. Jalea; Al. Cojan (1935) de L. Kotzebu; P. Istrati (1935), L. Rebreanu (1944) de M. Petrașcu ș.a., cf. G. Bezviconi, op. cit., p. 197—206.

superioare, justifică, alături de alte organisme culturale, activitatea meritorie a Comisiei Monumentelor Publice, a membrilor ei ce au privit acest domeniu cu o deplină responsabilitate.